

УДК 342.6

Євген Григоренко,

канд. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Андрій Журавель,

магістрант історичного факультету

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

У статті з урахуванням новітнього чинного законодавства України здійснено аналіз основних правових засад організації та функціонування органів дипломатичної служби у напрямі вирішення питань національної безпеки. Зазначено, що будь-яка сучасна держава, що перебуває в умовах сучасних геополітичних реалій світового розвитку, суттєву увагу приділяє питанням національної безпеки та обороноздатності. Вказані завдання виконуються широким колом органів державної влади, а також органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства. З огляду на це, органи дипломатичної служби, що мають статус державних органів, не можуть стояти осторонь від цих процесів. Саме у зв'язку з цим у статті визначено місце, яке відводиться органам дипломатичної служби в інституційному механізмі забезпечення національної безпеки України. При цьому вказано на специфіку діяльності органів дипломатичної служби з огляду на різні геополітичні аспекти забезпечення національних інтересів.

Ключові слова: органи дипломатичної служби, національна безпека, обороноздатність, національні інтереси, геополітика, сектор безпеки та оборони.

Постановка проблеми. Забезпечення національної безпеки в нинішніх умовах розвитку сучасної держави в умовах сучасної геополітичної ситуації набуває вагомого значення та постає як актуальна проблема і досить високим наукознавчим рівнем і складна державотворча задача. Вказана задача покладається на широкий спектр органів публічної влади (органи державної влади та місцевого самоврядування). Крім того, у забезпеченні національної безпеки беруть також участь і різноманітні інституції громадянського суспільства. Разом із тим слід вважати аксіоматичним, що найбільше коло завдань у цій сфері покладається саме на органи державної влади. Серед них особливо треба виділити органи, що вирішують питання у сфері зовнішньої політики сучасної держави. В Україні, зокрема, до таких структур можна насамперед віднести органи дипломатичної служби України.

Стосовно України проблематика забезпечення національної безпеки зумовлена тими складними процесами, що у нинішніх умовах

переживає державність, впливом різноспрямованих геополітичних чинників, а також тим, що останнім часом було оновлено законодавство як про дипломатичну службу, так і про національну безпеку. Зокрема, 7 червня 2018 року ухвалено Закон України «Про дипломатичну службу» [1], а 21 червня цього ж року – Закон України «Про національну безпеку України» [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з цієї теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Наукова проблематика правових засад організації та функціонування органів дипломатичної служби загалом висвітлювалася вченими-правниками майже за весь період існування України як незалежної правової держави. Зокрема, свої публікації зазначеному питанню присвятили такі вчені-правники, як Г. В. Атаманчук, Д. М. Бахрах, В. В. Гецько, А. О. Гончарова, Б. І. Гуменюк, С. В. Ківалов, В. К. Колпаков, Н. Р. Нижник, О. В. Петришин, А. О. Селіванов, О. В. Селецький, В. М. Репецький,

С. А. Федчишин та ін. Однак питання стосовно правових засад організації та функціонування органів дипломатичної служби у сфері забезпечення національної безпеки сучасної держави залишаються малодослідженими та потребують дедалі пильнішої ваги науковців.

Мета статті. Виходячи з наведеної нами постановки наукової проблематики у загальному вигляді, у статті ми ставимо за мету на підставі аналізу норм чинного національного законодавства у сфері національної безпеки та оборони визначити правові засади організації та функціонування органів дипломатичної служби. Значимість такого правового аналізу в аспекті забезпечення національної безпеки зумовлює також ефективну реалізацію повноважень органів дипломатичної служби.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Формування і реалізація національних інтересів є предметом особливої уваги державних інститутів, політичних партій, суспільства в цілому. І не останню роль у цьому аспекті відіграє Дипломатична служба України, яка представлена системою органів, серед яких: 1) Міністерство закордонних справ України; 2) представництва Міністерства закордонних справ України на території України; 3) закордонні дипломатичні установи України.

Зараз Україна перебуває в умовах гострих соціальних трансформацій, у межах яких відбувається вибір геостратегічних пріоритетів, які визначаються Верховною Радою України (відповідно до пункту 5 частини 1 статті 85 Конституції України, до повноважень Верховної Ради України належить визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики України), а їх реалізація покладається не в останню чергу на систему органів дипломатичної служби.

Про це свідчить також і аналіз спеціалізованої норми-дефініції, у межах якої дається легальне визначення дипломатичної служби. Так, відповідно до статті 1 Закону України «Про дипломатичну службу» [1], дипломатична служба – це державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності посадових осіб дипломатичної служби, пов'язаній із реалізацією зовнішньої політики України, захистом національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном.

Таким чином, у межах вказаного визначення йдеться про те, що дипломатична служба, виконуючи завдання з реалізації зовнішньої політики, із захисту найрізно-

манітніших національних інтересів, а також, що є не менш важливим, із захисту прав громадян нашої держави та юридичних осіб України за кордоном, тим самим бере участь у реалізації державної правової політики забезпечення національної безпеки. Крім того, враховуючи повноваження широкого спектру органів публічної влади, слід брати до уваги те, що органи дипломатичної служби законодавчо наділені майже виключною компетенцією у сфері вирішення вищевказаних завдань.

При цьому у діяльності органів дипломатичної служби з питань забезпечення національної безпеки має місце суттєва специфіка, що зумовлює їх виокремлення в інституційному механізмі сектору безпеки та оборони. Вказана специфіка полягає, передусім, у тому, що йдеться про захист національних інтересів, прав і свобод фізичних і юридичних осіб у межах проведення зовнішньої політики. Його реалізація, у свою чергу, стикається з необхідністю врахування тих складних та багатогранних геополітичних процесів, які розгортаються у всьому світі та можуть впливати на стан реалізації національної державної політики, на розуміння та визначення національних інтересів України як сучасної держави, що перебуває у геополітичному просторі.

З огляду на це, у межах розуміння сутності юрисдикційних повноважень органів дипломатичної служби велике значення має геополітичне та геостратегічне уявлення про місце і роль держави у світі. У цьому контексті слід погодитися з розумінням сучасною політологічною доктриною поняття національних інтересів, які мають цілу низку аспектів свого прояву: геополітичний, внутрішньополітичний, а також ідеологічний.

З огляду на повноваження органів дипломатичної служби, слід констатувати, що геополітичний аспект національних інтересів передбачає вжиття заходів щодо збереження суверенітету й територіальної цілісності держави, чіткого визначення місця і ролі держави у межах певного геополітичного простору, створення умов у межах наявних ресурсів (політико-дипломатичних, економічних, військових, юридичних тощо) для забезпечення балансу сил та геостратегічної стабільності на континенті та у всьому світі.

На тлі геополітичного аспекту зовсім по-іншому виглядає внутрішньополітичний аспект забезпечення національних інтересів, який, у свою чергу, полягає в забезпеченні стабільного розвитку суспільства і держави, забезпеченні гідного й належного життєвого рівня населення країни, а також в умовах політичного, економічного та ідеологічного

плюралізму забезпеченні політичної, економічної та ідеологічної стабільності.

Що ж стосується ідеологічного аспекту створення умов для забезпечення національних інтересів, то він передбачає використання різноманітних ідеологем щодо обґрунтування проведення політики (у тому числі й зовнішньої) для забезпечення національної безпеки. Зокрема, йдеться про ідеологічне обґрунтування проведення правової політики, що спрямована на обмеження прав і свобод людини та громадянина, або знаходження оптимального балансу між обмеженням прав людини і заходами щодо забезпечення національної безпеки. У цьому контексті на доктринальному рівні існують різні підходи стосовно розуміння національних інтересів крізь призму політики ізоляціонізму, комунікаційного планетаризму, активного солідаризму, глобального інтернаціоналізму, органічного конституціоналізму та інших проявів як внутрішньої, так і зовнішньої політики.

Ураховуючи вищевикладене, слід брати до уваги те, що Закон України «Про дипломатичну службу» [1] визначає, що головна задача дипломатичної служби – це забезпечення захисту національних інтересів України, яку вона може здійснювати найрізноманітнішими шляхами, а саме вжиттям дипломатичних заходів для попередження ймовірних конфліктів, проведенням перемовин, отриманням необхідної для держави інформації, в інтересах забезпечення національної безпеки України.

У юридичній літературі вказується на те, що забезпечення безпеки, безумовно, досягається комплексом не тільки воєнних, а й політичних, правових, економічних та інших заходів. Це зумовлено тим, що воєнна безпека, у свою чергу, також є складним і багатоаспектним явищем. Безперечно, першочерговим завданням на будь-якому етапі свого розвитку є забезпечення мирного співіснування з іншими державами та міжнародними співтовариством, попередження ймовірних та можливих воєнних конфліктів, недопущення воєнних дій дипломатичними, політичними та іншими заходами [3, с. 136].

Із цією тезою слід погодитися і вказати на те, що всі вищезгадані аспекти пов'язані з національною безпекою і відповідні завдання покладаються насамперед на систему органів дипломатичної служби. Так, стаття 1 Закону України «Про національну безпеку України» [2] вказує на такі явища, як воєнний конфлікт, воєнна безпека, збройний конфлікт тощо. Усі ці наведені терміни стосуються діяльності широкого кола суб'єктів (Збройні Сили, інші військові формування, правоохо-

ронні органи), у тому числі й органів дипломатичної служби.

При цьому на систему органів дипломатичної служби, на відміну від інших державних структур, покладається насамперед попередження воєнних та збройних конфліктів і тим самим створення відповідних передумов для забезпечення воєнної безпеки як провідної та базової складової частини національної безпеки. Це зайвий раз підкреслює значущість дипломатичної служби у правовому механізмі реалізації національної безпеки.

Крім того, забезпечення національної безпеки у зовнішньополітичній сфері реалізується дипломатичною службою з урахуванням головних напрямів державної національної політики, у тому числі й політики інтеграції у найрізноманітніші наднаціональні структури. Але найголовнішим слід визнати те, що дипломатична служба реалізує політику національної безпеки з урахуванням інтересів Українського народу. Так, відповідно до пункту 4.8 Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» [4], наша держава в середньостроковій перспективі спиратиметься на власні можливості та залишає за собою право вибирати участь у системах колективної безпеки і оборони як спосіб гарантування національної безпеки. Такий напрям діяльності покладається у тому числі на систему органів дипломатичної служби. Також слід ураховувати те, що відповідно до вказаної Стратегії [4] зовнішньополітична діяльність України у сфері гарантування національної безпеки повинна реалізовуватися дипломатичною службою на різних рівнях – глобальному, регіональному та субрегіональному.

Отже, специфіка діяльності органів дипломатичної служби полягає у виконанні особливих функцій, які мають місце в окремих сферах суспільних відносин. При цьому функції дипломатичної служби реалізуються як безпосередньо у сфері міжнародних відносин і дипломатії, так і в інших сферах, зокрема таких, як економічна, соціальна та політична. При цьому варто констатувати, що безпечний складник має місце в межах майже всіх наведених сфер. Водночас ми вважаємо, що доктринально слід виділити окремо і сферу національної безпеки, у межах якої реалізуються відповідні функції дипломатичної служби. Це слід зробити з огляду на складність та багатогранність сфери забезпечення національної безпеки та те соціальне призначення дипломатичної служби, яке їй притаманне, і її місце у системі державного апарату.

До того ж, згідно з абзацом 11 пункту 4.8 Стратегії національної безпеки України [4], інтереси забезпечення національної безпеки вимагають такого розвитку Міністерства закордонних справ України як центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері зовнішніх зносин і координує діяльність державних органів у сфері зовнішніх зносин, за якого відбувалося б формування зовнішньополітичного відомства Європейського зразка, забезпеченого всіма необхідними ресурсами і можливостями.

Висновки

Таким чином, на підставі вищевикладеного слід констатувати, що дипломатична служба виконує важливі завдання, серед яких значна кількість пов'язана із забезпеченням національної безпеки. Аналіз нещодавно ухваленого Закону України «Про Національну безпеку України» [2] вказує на те, що у її структурі важливе місце займають

питання, які реалізуються у межах зовнішньої політики, а доволі суттєві повноваження у сфері реалізації названої політики мають саме органи дипломатичної служби.

Список використаних джерел:

1. Про дипломатичну службу : Закон України від 7 червня 2018 року № 2449-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19>
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
3. Григоренко Є. І. Конституційні засади проходження військової служби громадянами України: проблеми теорії та практики. Харків, 2010. 280 с.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 16 червня 2015 року № 341/2015 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2015>.

В статье с учетом нового действующего законодательства Украины осуществлен анализ главных правовых основ организации и функционирования органов дипломатической службы в направлении решения вопросов национальной безопасности. Отмечено, что любое современное государство, которое находится в условиях существующих геополитических реалий мирового развития существенное внимание уделяет вопросам национальной безопасности и обороноспособности. Указанные задачи выполняются широким спектром органов государственной власти, а также органами местного самоуправления и институтами гражданского общества. Учитывая это, органы дипломатической службы, имеющие статус государственных органов, не могут стоять в стороне от этих процессов. Именно в связи с этим в статье проанализировано место, которое отводится органам дипломатической службы в институциональном механизме обеспечения национальной безопасности Украины. При этом указано на специфику деятельности органов дипломатической службы с учетом различных геополитических аспектов обеспечения национальных интересов.

Ключевые слова: органы дипломатической службы, национальная безопасность, обороноспособность, национальные интересы, геополитика, сектор безопасности и обороны.

In the article, taking into account the latest valid legislation of Ukraine, the analysis of the basic legal principles of the organization and functioning of the diplomatic service bodies in the direction of solving national security issues is carried out. It is indicated that any modern state, which is in the conditions of existing geopolitical realities of world development, attaches considerable importance to issues of national security and defense capability. The indicated tasks are carried out by a wide range of state authorities, as well as by local self-government bodies and civil society institutions. In view of this, the diplomatic service authorities, having the status of state bodies, can not stand aside from these processes. It is in this connection that the article analyzes the place allocated to the diplomatic service in the institutional mechanism of ensuring the national security of Ukraine. It specifies the specifics of the activities of the diplomatic service authorities in view of the various geopolitical aspects of ensuring national interests.

Key words: diplomatic service authorities, National security, defensive capability, national interests, geopolitics, security and defense sector.